

PLAGIAT PLAGĄ ŚRODOWISK AKADEMICKICH

PLAGIARISM PLAGUES ACADEMIC ENVIRONMENTS

Aleksander Walczak

Akademia Morska w Szczecinie
Wydział Nawigacyjny
Instytut Nawigacji Morskiej
ul. Wały Chrobrego 1-2, 70-500 Szczecin
e-mail: a.walczak@am.szczecin.pl

Abstract: The definition of the word "plagiarism" is presented. Negative traits of plagiarism are characterized. On the basis of the existing legal documents in Polish law the range of intellectual property protection in reference to academic papers is quoted. The responsibility of the administrative and disciplinary higher school units in relation to students and faculty in situations of assigning other people's creation elements to oneself (plagiarism) is discussed.

Key words: protection of intellectual property, plagiarism

Wprowadzenie

Zjawisko plagiatu jest patologią, szczególną formą kradzieży wartości intelektualnych szeroko rozpowszechnioną w środowiskach akademickich, występującą zarówno wśród studentów jak i pracowników naukowych instytutów i uczelni wyższych.

Zjawisko to jest problemem zarówno moralnym i prawnym, stanowi naruszenie podstawowych zasad etycznych i zawodowych. Można szeroko rozwinąć się nad jego szkodliwość.

W stosunku do studentów jest krzywdą:

– wyrządzaną samym sobie, ograniczając swój wysiłek intelektualny, bowiem umniejszając udział w działalności dydaktyczno-naukowej stając się niedouczonym studentem i absolwentem,

– wobec uczciwych studentów, którzy często niżej są oceniani od oszustów.

W stosunku do społeczeństwa: szkodzą poziomowi realizacji przyjętych po studiach obowiązków pracowniczych w urzędach, firmach, zakładach przemysłowych, szkołach itp., obniżając z racji gorszego wykształcenia jakość naszego życia społecznego.

Nie podejmuję się oceny moralnej ani prawnej nauczycieli akademickich, którzy tolerują i nie sprzeciwiają się temu zjawisku przez studentów

godząc się na obniżenie jakości procesu dydaktycznego, na akceptację i tolerowanie:

– obcych przywłaszczeń w swoich programowych, opracowaniach oraz końcowych pracach dyplomowych,

– fikcyjnej wartości oceny ich wiedzy opartej na plagiatach.

Nie podejmuję się także oceny dzieł naukowców, których oszustwa stanowiące kradzież obcych wartości intelektualnych, naruszają prawa autorskie. Nie przynoszą one zaszczytu, a przeciwnie godzą w prestiż nauki polskiej.

Określenie plagiatu i zakresu ochrony własności intelektualnej

Istniejąca definicja plagiatu wg *Słownika języka polskiego* [1] to „przywłaszczenie cudzego pomysłu twórczego, wydanie cudzego utworu pod własnym nazwiskiem lub dosłowne zapożyczenie z cudzego dzieła opublikowane jako własne; też: taki przywłaszczony pomysł, wydany utwór lub zapożyczenie” [1].

Jest to literacka, bardzo ogólna forma określenia plagiatu – lecz wykazująca istotę problemu czyli kradzież intelektualną (łac. *plagiatus* – skradziony), gdyż mamy do

czynienia przypisaniu sobie autorstwa cudzych elementów twórczych.

Głównym źródłem ustaleń, oceny dotyczącej wystąpienia (popelnienia) plagiatu jest *Ustawa z dnia 04 lutego 1994 r. O prawach autorskich i prawach pokrewnych* oraz *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym* jak również *Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. O stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki*.

Z treści tych dokumentów wynika, że „plagiat” nie jest pojęciem prawnym, czyli kradzieżą intelektualną, w sytuacji gdy dana osoba nie przypisuje sobie autorstwa cudzych elementów twórczych. Korzystanie z obcych dzieł, myśli, poglądów twórczych w dozwolonych granicach jest możliwe pod postacią tzw. cytatu jeśli:

- podane jest imię i nazwisko twórcy,
- wymienione jest źródło (tytuł i strona dzieła),
- podane jest wydawnictwo i rok publikacji.

Zatajenie natomiast wyżej wymienionych informacji, czyli elementów pozwalających z łatwością znaleźć cytowanych treści stanowią dowód zamierzonej działalności i skrytej intencji przywłaszczenia czyjegoś utworu - jest plagiatem.

Nie usprawiedliwia tego także niedbałość, nieumiejętność stosowania odpowiednich przypisów oraz nie zwalnia z odpowiedzialności za popelnienie plagiatu.

W Ustawie [2], art. 1.1 określono, że „każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia”, czyli definiuje pojęcie utworu, który jest chroniony przez prawo. Z kolei wg art. 1.3 Ustawy [2] „utwór jest przedmiotem prawa autorskiego od chwili ustalenia, chociażby miał postać nieukończoną”. Ochrona przysługuje twórcy niezależnie od spełnienia jakichkolwiek formalności.

W art. 1.2 Ustawy [2] wyjaśnia się, że „Ochroną objęty może być wyłącznie sposób wyrażenia; nie są objęte ochroną odkrycia, idee, procedury, metody i zasady działania oraz koncepcje matematyczne”. „Sposób wyrażenia” – obejmuje i wskazuje oraz uczula na ochronę wyłącznie w rozumieniu poszczególnych sposobów przedstawienia i wyjaśniania wspomnianych w Ustawie utworów, czyli indywidualnych działań o charakterze twórczym (wyrażonych konkretnymi słowami, schematem konstrukcyjnym, rysunkami,

tabelami, fotografiami, programami itp.). Nie dotyczy to spraw i prac banalnych, oczywistych, powtarzalnych w pracy każdego specjalisty w danej dziedzinie [3].

Ustawa [2] w art. 1.2 wymienia najważniejsze rodzaje utworów, które są w obszarze zainteresowań ochrony własności intelektualnej: (1) wyrażone słowem, symbolami matematycznymi, znakami graficznymi (literackie, publicystyczne, naukowe, kartograficzne oraz programy komputerowe) (2) plastycznych (3) fotograficzne (6) architektoniczne – (mam na myśli architekturę okrętową) (8) sceniczne (opracowania Symulacyjne) (9) audiowizualne (w tym filmowe).

Problem przedmiotu ochrony ze strony prawa autorskiego Ustawa [2] podejmuje w art. 2.1 i określa iż „Opracowanie cudzego utworu, w szczególności tłumaczenie, przeróbka, adaptacja, jest przedmiotem prawa autorskiego bez uszczerbku dla prawa do utworu pierwotnego”. Podobnie w art. 3 „Zbiory, antologie, wybory, bazy danych spełniające cechy utworu są przedmiotem prawa autorskiego, nawet jeżeli zawierają niechronione materiały, o ile przyjęty w nich dobór, układ lub zestawienie ma twórczy charakter, bez uszczerbku dla praw do wykorzystanych utworów” [2]. Art. 4 Ustawy [2] wyłącza z ochrony prawa autorskiego:

- 1) akty normatywne lub ich urzędowe projekty;
- 2) urzędowe dokumenty, materiały, znaki i symbole;
- 3) opublikowane opisy patentowe lub ochronne;
- 4) proste informacje prasowe.”

Ustawa [2] w art. 5 określa utwory, które obejmuje, tj. takie:

- 1) których twórca lub współtwórca jest obywatelem polskim lub
- 2) których twórca jest obywatelem państwa członkowskiego Unii Europejskiej, lub państw członkowskich Europejskiego Porozumienia o Wolnym Handlu (EFTA) – stron umowy o Europejskim Obszarze Gospodarczym, lub
- 3) które zostały opublikowane po raz pierwszy na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej albo równocześnie na tym terytorium i za granicą, lub
- 4) które zostały opublikowane po raz pierwszy w języku polskim, lub
- 5) które są chronione na podstawie umów międzynarodowych, w zakresie, w jakim ich ochrona wynika z tych umów, a w art. 6 uszczegóławia formy publikacji i

rozpowszechniania utworu (pisemna, radiowa, satelitarna itp.).

Ustawa [2] w rozdziale 3. art. 16 ustala autorskie prawa osobiste w zakresie autorstwa, oznaczenia utworu nazwiskiem lub pseudonimem nienaruszalności, decydowania o udostępnieniu oraz nadzoru w zakresie korzystania z utworu, a w art. 17 i dalszych omawia szczegółowo przysługujące autorskie prawa majątkowe w aspekcie wynagrodzenia, wznowień i spadkobierstwa.

Konsekwencje prawne plagiatu w odniesieniu do pracowników uczelni i studentów

W Ustawie [4] w art. 29a w odniesieniu do pracowników uczelni:

1. „Rada właściwej jednostki organizacyjnej lub odpowiednio Centralna Komisja, w drodze decyzji, stwierdza nieważność postępowania w sprawie nadania tytułu lub stopnia, jeżeli w pracy stanowiącej podstawę nadania tytułu lub stopnia osoba ubiegająca się o tytuł lub stopień przypisała sobie autorstwo istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu lub ustalenia naukowego.”

2. „Decyzje, o których mowa w ust. 1, nie wyłączają odpowiedzialności dyscyplinarnej, karnej i cywilnoprawnej.”

Z kolei na podstawie art. 126 ust.3 w Ustawie [5] „Rektor może rozwiązać stosunek pracy z mianowanym nauczycielem akademickim bez wypowiedzenia w przypadku dopuszczenia się:

a) czynu określonego w art. 115 ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. z 2006 r. Nr 90, poz. 631, z późn. zm.12) stwierdzonego prawomocnym wyrokiem sądowym (dotyczy kary grzywny i ograniczenia albo pozbawienia wolności od 1 roku do lat 3),

b) stwierdzonego prawomocnym orzeczeniem komisji dyscyplinarnej:

- przywłaszczenia sobie autorstwa albo wprowadzenia w błąd co do autorstwa całości lub części cudzego utworu albo artystycznego wykonania,
- rozpowszechnienia, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego utworu w wersji oryginalnej albo w postaci opracowania,
- rozpowszechnienia, bez podania nazwiska lub pseudonimu twórcy, cudzego artystycznego

wykonania albo publicznego zniekształcenia takiego utworu, artystycznego wykonania, fonogramu, wideogramu lub nadania,

- innego sposobu naruszenia cudzych praw autorskich lub praw pokrewnych,
- fałszowania badań lub wyników badań naukowych lub innego oszustwa naukowego,
- innego oszustwa naukowego;”

Na podstawie tejże Ustawy [5] art. 132 ust. 1: „Wszyscy nauczyciele akademicki podlegają okresowej ocenie, w szczególności w zakresie należytego wykonywania obowiązków, o których mowa w art. 111, oraz przestrzegania prawa autorskiego i praw pokrewnych, a także prawa własności przemysłowej”.

W Ustawie [5] w art. 214 w zakresie odpowiedzialności studentów: „Rektor może, z inicjatywy własnej lub na wniosek organu samorządu studenckiego, wskazanego w regulaminie samorządu, przekazać sprawę do sądu koleżeńskiego zamiast przekazać ją rzecznikowi dyscyplinarnemu. Sąd koleżeński nie może wymierzać kar wymienionych w art. 212 pkt 4 i 5 (czyli zawieszenie w określonych prawach studenta na okres do jednego roku lub wydalenie z uczelni): ust. 4 - w razie podejrzenia popełnienia przez studenta czynu polegającego na przypisaniu sobie autorstwa istotnego fragmentu lub innych elementów cudzego utworu rektor niezwłocznie poleca przeprowadzenie postępowania wyjaśniającego; ust. 5 - w razie uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez studenta przestępstwa rektor jednocześnie z poleceniem przeprowadzenia postępowania wyjaśniającego może zawiesić studenta w prawach studenta do czasu wydania orzeczenia przez komisję dyscyplinarną; ust. 6 - w wyniku postępowania wyjaśniającego zebrany materiał potwierdza popełnienie czynu, o którym mowa w ust. 4, rektor wstrzymuje postępowanie o nadanie tytułu zawodowego do czasu wydania orzeczenia przez komisję dyscyplinarną oraz składa zawiadomienie o popełnieniu przestępstwa, a w art. 217 ust. 5: „Nie stosuje się przedawnienia w odniesieniu do wszczęcia postępowania dyscyplinarnego wobec studenta, któremu zarzuca się popełnienie plagiatu.”

Niezależnie od odpowiedzialności karnej lub cywilnej za popełnianie plagiatów, które są zawarte w ustawie o prawie autorskim, której artykuły zawierają kary grzywny oraz pozbawienia wolności do lat trzech, ale nie pozbawiają rzeczywistych autorów dzieła

dochodzenia i żądań naprawienia wyrządzonej krzywdy w postaci naruszonych praw majątkowych [2].

Wysokość kar sięga dwu a nawet trzykrotnych korzyści wynikających z wysokości stosownego wydawniczego wynagrodzenia [2].

Redagowanie przypisów bibliograficznych

Każda myśl, która zaczerpnięta jest od innego autora powinna być opatrzona przypisem. Zamieszczane przypisy powinny być tak redagowane, aby czytelnik mógł odróżnić opinie własne prezentowane w pracy naukowej i dyplomowej od cytowanych i z łatwością zidentyfikowane przytaczanych autorów.

Przypisy stanowią także informacje dla czytelnika jako źródło, czy dodatkowe wyjaśnienie przeczytanych treści oraz myśli autora pracy.

Wybrane rodzaje przypisów (zasady ogólne):

1. a) Przypis źródłowy zwykły – wykazuje źródło pochodzenia cytatu, opinii, danych liczbowych, sądów, klasyfikacji itp.

Przykład:

¹Zimkiewicz K., Podstawy zarządzania, PWN, Warszawa-Poznań 1993, s. 15.

b) W przypadku, gdy autor w swej wypowiedzi powołuje się na inne źródło, należy tę informację wyrazić w przypisie.

Przykład:

²Krajewski A., Prace magisterskie i licencjackie, Warszawa 2003 s.71 za Boć I., Jak pisać prace magisterską, Wrocław 1995, s.31-38.

2. Przypis źródłowy rozszerzony – obejmuje wskazania źródła i cytat z niego pochodzący, bądź komentuje poglądy.

Przykład:

³Autor wyjaśnia, że „Systemy rozgraniczenia mają na celu podnoszenie bezpieczeństwa żegluga na akwenach.... [w] Rymarz W, Podręcznik Międzynarodowego Prawa Drogi Morskiej, Wyd. Trademar, Gdynia 1995, s. 83.

3. Przypis odsyłający – kieruje czytelnika do innych fragmentów pracy.

Przykład:

⁴Patrz wyżej, rozdz.4 s. 56 albo kwestie te omawia się w rozdz. 4 s. 56.

4. Przypis polemiczny – zawierający polemikę z przedstawianymi w tekście poglądami, a przeprowadzenie dyskusji w tekście głównym mogłoby rozbić ciągłość wywodów.

Przykład:

⁵Trudno się zgodzić z poglądami tego autora, gdyż w badaniach innych autorów (np. Urbański J., Kopacz Z., Posiła I., Nawigacja Morska, cz. II, AMW, Gdynia 2000, s. 123-128) stosują odmienne metody.

5. Przypis dygresyjny – służy do umieszczania uwag i spostrzeżeń narzucających się piszącemu na marginesie rozważań głównych.

Przykład:

⁶Podobne zjawiska hydrometeorologiczne są znane w innych dyscyplinach (w nawigacji) i opisywane są w literaturze morskiej (Nowicki A., Manewrowanie statkiem w warunkach specjalnych, Wyd. Oderraum, Szczecin 1992 s. 114-128)

6. Przypis słownikowy – podający znaczenie użytych terminów.

Przykład:

⁷Termin „awaria wspólna” – poświęcenie części ładunku lub statku albo poniesienie nadzwyczajnych wydatków w celu uratowania przed grożącym niebezpieczeństwem zaangażowanego w przedsięwzięcia żeglugowe, ⁸por. awaria wspólna [w] Leksykon bezpieczeństwa morskiego, Red. Szubrycht T., Wyd. AMW, Gdynia 2008, s. 13-14.

Stosuje się najczęściej trzy grupy przypisów:

- wg Polskiej Normy ISO 690 często zwane systemem tradycyjnym,
- systemy: harwardzki i oksfordzki – stosowany najczęściej w naukach ścisłych i technicznych,
- przypisy numeryczne.

Przypisy występują zarówno w tekście lub powinny wiązać się z nim za pomocą odnośników.

Uwagi końcowe

Rodzaje plagiatów wg [6] w aspekcie występowania mogą być:

– jawne, gdy „autor” bezprawnie stosuje obcy tekst, nie stosuje cytatu, nie podaje źródła pochodzenia,

– ukryte, gdy autor przejmując fragmenty cudzego tekstu w dosłownym ujęciu przy użyciu innych zwrotów, wplatając we własne wywody, które jednak wynikają dokładnie z treści, w myślowej konstrukcji obcego utworu; a w aspekcie źródeł bezprawnego zapożyczenia:

– internetowe - sposób kompozycji z cudzego dzieła treści lub ich fragmentów dostępnych w wersji elektronicznej. Metoda ta jest bardzo

często bezmyślnie stosowana, pozbawiona intelektualnej, poznawczej i analitycznej wartości. Jest to nie tylko najbardziej obrzydliwy sposób kopiowania obcych treści pod własnym nazwiskiem, ale zarazem metodyczny sposób zdobywania pozytywnych ocen oszukańczymi metodami,

– publikacyjne (książki, artykuły, komunikaty naukowe itp.) – z opracowań monograficznych, książek, podręczników, skryptów, artykułów z czasopism i wydawnictw zbiorowych. Plagiaty z tych źródeł stanowią także przestępstwo.

Zapobieganie plagiatom zależy od właściwego podejścia promotorów i recenzentów do prac dyplomowych na wszystkich poziomach kształcenia I^o, II°, III°, szczególnie w czasie

spotkań seminaryjnych ze studentami i ustalania metodologii opracowania, a w nim zwrócenia uwagi na:

- dobór literatury przedmiotu,
- dobór bibliografii (związanych z tematem),
- cytowania i zastosowań przypisów, zawierających przede wszystkim uwzględnianie powszechnie przyjętych zasad, dających możliwość pełnej kontroli ich źródła,
- uczulenie na niebezpieczeństwo plagiatów,
- solidnym sprawdzaniu prac dyplomowych pod względem nie tylko merytorycznym lecz i edytorskim.

Bibliografia

1. *Słownik języka polskiego* (<http://sjp.pwn.pl/>) (dostęp 3.10.2013).
2. *Ustawa z dnia 4 lutego 1994r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych*, Dz. U. 1994, nr 24, poz. 83, tekst jednolity: Dz. U. 2006, nr 90, poz. 631.
3. Grzeszak T., *VII nie kradnij – plagiat*, (<http://www.uw.edu.pl/ogloszenia/plagiat2.html>) (dostęp 07.10.2013).
4. *Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule z zakresu sztuki*, Dz.U. 2003 Nr 65 poz.595 z późn. zm.
5. *Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym*, Dz. U. Nr 164, poz. 1365, z późn. zm.
6. Zenderowski R., *Plagiat. Istota – rodzaje – skutki*, (www.zenderowski.republika.pl/plagiat.pdf) (dostęp 6.10.2013).